

МАКЕДОНИЈА У ПРОЦЕСИМА ВОЈНИХ РЕФОРМИ И ПРИКЉУЧЕЊА НАТО-У

Република Македонија осамостаљена је из састава некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 17. новембра 1991. године. Собрање Републике Македоније је усвојило Устав Републике Македоније којим је она означена као суверена, самостална демократска и социјална држава, при чему се одбрана државе организује помоћу сопствених оружаних снага. Већ 19. децембра исте године Собрање је донело Декларацију о међународном признању Републике Македонија као суверене и независне државе.

Почетком 1992. године Влада Републике Македоније је позвала македонске старешине из Југословенске народне армије, као и старешине са простора Републике Македоније (без обзира на националну припадност) да приступе Армији Македоније.

Полазећи од члана 51. Повеље Организације уједињених нација и одредби Устава, Република Македонија је као самостална и независна држава организовала систем одбране и добила међународни легитимитет за формирање сопственог одбрамбеног система. Међу првим законским актима нове државе, 14. фебруара 1992. године донет је Закон о одбрани¹³.

Већ 21. фебруара 1992. године био је закључен договор између тадашњих председника Републике Македоније Кира Глигорова и заменика савезног секретара за народну одбрану СФРЈ Благоја Ачића о дислокацији Југословенске народне армије са територије осамостаљене Републике Македоније. У току марта је извршена примопредаја граничних објеката – караула на границама са суседним државама: Бугарском, Албанијом и Грчком, тако да је 27. марта 1992. године Република Македонија, као држава, преузела контролу над целом својом територијом и својом војском. Овај договор потписали су Киро Глигоров и генерал ЈНА Никола Узелац и тиме је Република Македонија заменила и последњег војника ЈНА.

У току даљег самосталног државног развоја, 15. новембра 1995. године Република Македонија је постала двадесет седма чланица мировне иницијативе НАТО-а „Партнерство за мир”.

¹³ Законот за одбрана на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија”, број 8 од 15. фебруара 1992. године).

Политичке кризе у блиском суседству (на Косову у СР Југославији) изазване деловањем албанских терориста, довеле су до тога да су 1. фебруара 1995. године одлуком Савета за безбедност Организације уједињених нација на територији Македоније распоређене мировне снаге УН (УНПРЕДЕП). У међувремену, државни врх Македоније је настојао да ојача сарадњу са суседима и са НАТО-ом. Тако је јединица Армије Македоније учествовала у јуну 1996. године, по први пут, у војној вежби „Орао мира '96“ која се одржавала у Албанији, а потом је од 12. до 16. маја 1997. године одржана у Пепелишту крај Неготина у Републици Македонији прва мултинационална вежба под називом „Спасилац '97“ праћена и одговарајућом медицинском вежбом. У Македонији је 15. јуна 1998. године изведена и ваздушна вежба НАТО снага под називом „Одлучни соко“, у којој су учествовали припадници македонских јединица за специјалне намене. У даљем току сарадње са НАТО-ом, на полигону „Криволак“ одржана је мултинационална вежба „Најбољи кооперативни захват '98“ у коме је учествовало 26 земаља, од чега 13 чланица НАТО-а и 13 чланица Партнерства за мир.

На основу резултата дотадашње сарадње са НАТО-ом и прихватњеног политичког опредељења у погледу решавања косовске кризе, 2. децембра 1998. године Влада Републике Македоније донела је одлуку да допусти НАТО снагама да на територији Македоније делују ради помоћи верификацијој мисији НАТО-а на Косову.

Међутим, током 2001. године долази до преношења политичке кризе и на територију саме Македоније, када је 26. фебруара у рејону села Танушевци (југословенско-македонска граница у делу према Косову) дошло до напада непознатих наоружаних лица на македонске граничаре. Тиме је отпочела оружана криза у Македонији, која је ескалирала у марту и априлу сукобима са албанским терористима у Тетову и околини, да би 13. маја била формирана Влада политичког јединства са циљем да обезбеди безбедност и стабилизацију стања у држави. На основу тих припрема, 22. јуна су македонске снаге безбедности започеле чишћење терена од албанских терориста у селу Арачиново. Највећи сукоби су се дешавали у току јула, да би криза била окончана потписивањем политичког споразума 13. августа између македонских и албанских представника.

Основи система одbrane Републике Македоније

Стожер система одbrane Републике Македоније су њене оружане снаге. Македонска војска нове самосталне Републике Македоније је формирана 18. августа 1992. године. Још од распада СФР Југославије, 1991. године, у јавности је пласирана теза да Македонија треба да буде демилитаризована земља у којој би уместо војске на одржавању унутрашње безбедности била ангажована национална милиција (слич-

но концепту Швајцарске). Међутим, ове идеје су касније замењене концептом класичне армије која је наследила официрски кадар некадашње Југословенске народне армије.

Приликом распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и мирног повлачења Југословенске народне армије из Македоније повучено је и целокупно наоружање и војна опрема. У Македонији је тада, према неким наводима, остало око 100.000 пушака које су биле у магацинима такозване Територијалне одбране. Станје са војном опремом и данас је тешко: у Армији има школованих војних пилота који су у ЈНА летели на „миговима“, а данас управљају прастарим „злиновима“. Војна авијација једноставно нема авиона, чак ни за школску обуку. Негативна појава уочена последњих година јесте да се Македонија претвара у депонију за старо наоружање. Тако је, на пример, Бугарска поклонила македонској војсци 150 тенкова Т-55 и 150 хаубица Д-30 за које се у јавности истицало да су већ били стари тридесетак година и да нису били у употребљивом стању¹⁴.

Македонија је у међувремену добијала неколико позива за учешће на такозваним „cleaning house“ конференцијама које се организују за земље које имају „суфицит“ и земље које имају „дефицит“ у наоружању, тако да се половину наоружање може добити по ниским ценама. Македонија се није одазвала таквим позивима, јер је већ добијала половно наоружање. У том смислу помињу се као дародавци (нарочито у погледу лаких транспортера и наоружања) Немачка и Грчка, док је Француска испоручила неисправну радарску опрему. Поводом тих поклона из војног врха је више пута указивано да пријем старог наоружања и војне опреме има изразито негативних последица, јер је обука са стандардизованом опремом знатно ефикаснија, а при томе су одржавање и набавка опреме јефтинији.

Најгора ситуација у погледу опреме је међу ваздушним снагама у којима преовлађују авиони привредне авијације. У том смислу је најављивано да ће Турска поклонити Македонији пет једонопилотних млађака Ф-5, али без обзира на ове најаве, до поклона није дошло, најврдно због противљења Сједињених Америчких Држава, које су произвођач ових авиона. Али, с обзиром на финансијску ситуацију у Македонији и старост авиона (што утиче на повећане трошкове одржавања), поставило се питање да ли су ови авioni уопште потребни Амиџи Републике Македоније¹⁵.

¹⁴ Тим поводом, представници Армије су истичали да се ради о тенковима које је упркос старости, могуће искористити уз замену цеви. Ипак је на инсистирање официра смањена испорука тенкова на 94 тенка у употребљивом стању, док преосталих 56 треба да послуже за резервне делове.

¹⁵ Видети чланке Валентина Нешовског: „Међународна „аукција“ старог наоружања за македонску Армију“ од 24. 9. 1999. године и „Македонска армија пред реконструкцијом“ од

Македонска армија се данас налази у периоду реформи. Основни правац реформе јесте да се организује мала, ефикасна и мобилна армија која ће бити у могућности да у новонасталим политичким приликама на Балкану осигура стабилност граница и чува територијални интегритет земље. Други разлог неопходне реконструкције је стратешко опредељење да се Македонија укључи у чланство Северноатлантске алијансе (НАТО). После Вашингтонског самита поводом 50-годишњице од формирања НАТО-а Македонија се нашла на листи девет земаља као равноправан кандидат за чланство, али су тада дефинисани посебни услови под којима она може ући у НАТО. У том смислу је дата обавеза да се до 30. новембра 1999. године изради **годишњи национални акциони план** који би био успешно презентован политичким директорима Алијансе¹⁶. На основу годишњег плана из 1999. године, предвиђало се смањивање Армије са тадашњих 22.000 активних војника на 16.000, а такође и смањивање резервног састава са 120.000 резервних војника на 60.000. У преговорима са НАТО-ом прављена је паралела са Словенијом, која има сличан број становника, а мањи број војника. Такође је коригован национални план компромисним ставовима у погледу димензионирања тенковских јединица (формирана су два батаљона са по 44 тенка, уместо са по 31, колико је уобичајено у већини других држава).

Други захтев у погледу реформе јесте професионализација Армије, која тече упоредо са њеним бројним смањењем. Тенденција је да до 2005. године половина војника састава Армије буде под професионалним уговором. Због скромних средстава намењених финансирању Армије, овај реформски задатак до сада се не остварује у жељеном обиму, тако да, према подацима из 2000. године, свега неколико стотина војника, углавном у специјалним јединицама, има професионални радни стаж.

У погледу формацијског уређења војске, најважнија промена је у томе што би Армија уместо три имала два корпуса. Такође, следе реформе у командној структури (већ у јединицима од нивоа вода па навише). Ове реформе остварују се у сарадњи и уз консултације са експертима НАТО-а. Остварено је формирање једног корпуса за границе (углавном професионалног састава) одакле треба да се обезбеђује кадар за контролу граница са Албанијом, Србијом и Црном Гором, Бугарском и Грчком. У оквиру реформе извршена је и кадровска смена у Генералштабу македонске Армије.

11. 01. 2000., АИМ Скопје, доступне у електронској форми на адреси: <http://www.aimpress.ch/dun/pubs/archive/>.

¹⁶ Иначе, акциони планови држава кандидата за пријем у НАТО морају да садрже посебне одељке о политичким реформама, економској реформи, о армијским и безбедносним мерама.

Структура Министарства одбране

На челу Министарства одбране је министар одбране који има заменика. Министру је подређен Генералштаб Армије Републике Македоније, као врховно тело задужено за управљање Армијом Републике Македоније. Министарство има државног секретара, коме су подређени државни советници који руководе радом одговарајућих сектора (сектором за политику, планирање и међународну сарадњу, сектором за цивилну одбрану и кризе, сектором за персоналне и правне послове, сектором за финансије и управљање ресурсима, сектором за логистику, сектором за везе и сектором за производњу). При сваком сектору формирano је више посебних одељења.

При Кабинету министра непосредно су формирана следећа одељења и један сектор и то:

- одељење за оперативно стручну подршку Кабинету министра,
- одељење за односе са јавношћу,
- одељење за продукцију,
- одељење за истрагу кривичних дела,
- одељење за инспекцијски надзор и
- сектор за распознавање и контролу поверљивих докумената.

У оквиру сектора за политику, планирање и међународну сарадњу постоје следећа одељења:

- одељење за политику одбране, стратегију, документе и програме међународне сарадње,
- одељење за управљање одбрамбеним ресурсима и планирање буџета,

– одељење за планирање одбране Републике Македоније,

– одељење за међународну сарадњу са НАТО-ом, Партнерством за мир, Европском унијом, Заједницом Европе, за регионалну сарадњу и са мисијом Републике Македоније при НАТО и при ОЕБС-у,

- одељење за сарадњу са ОУН, Саветом Европе, ОЕБС-ом, међународне договоре, билатералну и мултилатералну сарадњу,
- одељење за протокол, превођење и администрацију и
- одељење за реципрочну безбедност са НАТО-ом.

У оквиру сектора за цивилну одбрану и кризни менаџмент постоје:

- одељење за организовање и спровођење регрутне обавезе,
- одељење за организовање, спровођење, попunu и мобилизацију резервног састава,
- одељење за руковођење цивилном одбраном и за кризни менаџмент,
- одељење за оспособљавање кадрова за одбрану,
- одељење за цивилну заштиту,

– одељење за одбрану задужено за 34 општине (са подручним јединицама у тим општинама).

У сектору за персоналне и правне послове постоје следећа одељења:

- за кадровске послове,
- за управљање људским ресурсима,
- за нормативне послове,
- за грађанскоправне послове,
- за управноправне послове.

Сектор за финансије и управљање ресурсима чине следећа одељења:

- одељење за рачуноводство,
- одељење за плате,
- одељење за контролу,
- одељење за платни промет,
- одељење за планирање, програмирање и буџетирање,
- одељење за финансијско обезбеђење, регулативу и унутрашњу контролу.

Сектор за логистику чине одељења:

- за менаџмент у логистици,
- за нормативу,
- за набавку и контролу квалитета,
- за инфраструктуру,
- за развој и стандардизацију,
- за кодификацију.

Сектор К-4 задужен за послове компјутерске технологије, телекомуникације и везе чине одељења:

- за системско инжењерство,
- за софтверски развој,
- за телекомуникације и менаџмент фреквенцијама,
- одељење за НИТ са РЦИ и ГЦИ,
- одељење за криптозаштиту,
- одељење за ИНДОК.

Сектор за услуге и производњу састоји се од одељења:

- за комерцијалне послове,
- за финансије и рачуноводство,
- за угоститељско-туристичке услуге,
- за кантинске услуге,
- за производњу за потребе Армије Републике Македоније.

Армија Републике Македоније

Армија Републике Македоније је основна оружана сила којој је поверила најважнија функција одбране државе. Од почетка 2002. године започете су реформе Армије, у настојању да се она трансформише у најефикаснију војну силу способну да државу брани од свих напада. Посебно се као важан задатак Армије, у складу са фактичким политичким приликама и деловањем тзв. Албанске националне армије на подручју Македоније, наметнула потреба заштите од тероризма у оквиру примарног задатка одбране територијалног суверенитета и интегритета.

Од 2002. године започела је реформа смањивањем броја борбених јединица копнене војске. Реформа треба да се оконча 2007. године. Завршетком реформе очекује се да мирнодопски састав Армије броји укупно 12.858 лица од којих би 70 % чинили професионалци, а 30% регрутација.

У току реформи, Армија Републике Македоније остварује сарадњу са НАТО-ом и Партнерством за мир. Отуда се очекује да са завршетком реформе, Армија буде опремљена, обучена и оспособљена у складу са стандардима НАТО-а и да у том смислу може да да значајан допринос стабилности у региону, као и у Европи уопште.

Усвојеном структуром Армије напуштен је ранији модел корпуса који није био доволно флексибилан за нови, западни систем командовања и контроле. Нова структура оружаних снага састоји се од Генералштаба са пет потчињених команди и одређеног броја јединица за борбену и логистичку подршку. Под непосредном командом Генералштаба Армије Републике Македоније су: Команда копнених снага, Команда војног ваздухопловства и противваздушне одбране, Команда специјалних снага, Команда за логистику и Команда за обуку.

Прихваћени најновији модел командовања и контроле треба да обезбеди јединствену хијерархију и да поједностави систем руковођења и командовања.

Ратна формација броји 60.000 лица из мирнодопског састава и око 40.000 лица из резервног састава.

Генералштаб Армије, по новој организацијско-формацијској структури непосредно командује следећим самосталним јединицама: пуком за везе, инжењеријским пуком, Војном болницом, јединицом за почасни и опслуживање и Центром за електронско праћење и осматрање.

Команда копнених снага се састоји од:

- снага за брза дејства (у оквиру којих су две моторизоване пешадијске бригаде и један оклопни батаљон – Т-72),
- стратегијских резервних снага које чине две приоритетне резервне бригаде и шест територијалних резервних бригада;

– снага подршке (артиљеријски батаљон, батаљон за ПВО, батаљон за везе, батаљон за логистику, инжењерски батаљон, чета војне полиције, чета за АБХ заштиту и извиђачка чета).

Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана састоје се од Команде ратног ваздухопловства и противваздушне одбране, једног ваздухопловног винга састављеног од 4 сквадрона (ваздухопловни борбени сквадрон, транспортни сквадрон, извиђачки сквадрон и сквадрон за обуку), батаљона за ПВО, батаљона за ваздушно осматрање, за обезбеђење и логистичку подршку. Мисија ратног ваздухопловства и противваздушне одбране је обезбеђење близке ваздушне подршке, територијална противваздушна одбрана, рано пресретање и ваздушно осматрање за потребе Армије Републике Македоније.

У саставу специјалних снага налазе се: одред за специјална дејства, батаљон војне полиције и извиђачки батаљон. Команда специјалних јединица се ангажује за извршавање специјалних операција, извиђање и прикупљање података о непријатељу, простору, земљишту и времену, као и за физичко обезбеђење објекта, рејона и праваца. У оквиру својих активности она предузима мере заштите јединица на територији Републике Македоније и учествује у заштити територијалног интегритета и суверенитета државе у миру, у кризним ситуацијама и у рату.

Основни саставни делови Команде за обуку су наставни центри. У оквиру програма реформе Армије, нарочито се наглашава њихова улога у обучавању и оспособљавању за приhvатање стандарда НАТО-а. У том смислу, наставни центри имају задатак да оспособе младе професионалне кадрове (официре, војнике и подофицире) који могу непосредно да сарађују са другим оружаним снагама из састава НАТО-а. Због тога су у Армији почели да се развијају програми централизованог, фазног и прогресивног образовања и обуке, на основу одговарајућих упутстава Команде за обуку.

Команда за логистику планира и обезбеђује борбену сервисну подршку и планско целовито снабдевање, одржавање и транспорт за потребе јединица и елемената Армије и за делове Министарства одбране у условима мира, криза или у случају рата. Команда је формирана 11. јула 2001. године, а чине је: логистичка база копнених снага, Војна болница и установа за изградњу и одржавање објекта. У оквиру своје мисије, Команда је задужена за пријем, смештај, чување и дистрибуцију свих врста материјала које набавља Министарство одбране или их Генералштаб повлачи за потребе Армије. Команда такође операционализује и примењује логистичке и друге планове и програме које добија од Генералштаба Армије Републике Македоније.

Нарочита мисија граничне бригаде јесте да врши заштиту граница, да обезбеди координацију са другим граничним силама, врши осматрање границе и спречава инфильтрацију терориста и других наоружа-

них снага, као и недозвољени прелаз границе ради кријумчарења. Гранична бригада је под директном командом Генералштаба Армије Републике Македоније. Њена мисија је временски ограничена, јер на основу стратегије о интегрисаном граничном обезбеђењу до краја 2005. године гранично обезбеђење би требало да преузме Министарство унутрашњих послова.

Основи националне одбрамбене политике и доктрине

Национална одбрамбена политика и доктрина заснивају се на основним циљевима безбедносне политике Републике Македоније:

- да се заштите животи и лична сигурност грађана,
- да се гарантује независност и територијални интегритет државе, политичке слободе, права човека и грађанина, укључујући и права верских, етничких и других мањина,
- да се гарантује материјално благостање и просперитет грађана.

Ради постизања ових циљева, безбедносна политика следи следећа стратешка определења:

- политичка и економска интеграција у Европску унију,
- политичка, односно војна интеграција у системе колективне безбедности и одбране – УН, НАТО, ОЕБС,
- развијање вишепартијског система и демократских институција,
- развијање тржишне економије,
- одржавање равноправних добросуседских односа са околним државама,
- организовање сопственог одбрамбеног система.

У складу са прихваћеним определењима и циљевима безбедносне политике, одбрамбена политика Републике Македоније заснива се на следећим принципима:

- организовање одбране као система који омогућава реализација права и обавезе сваког грађанина да брани земљу (који су као право и обавеза гарантовани Уставом),
- организовање одбране ради извршавања права на личну и колективну самоодбрану у виду оружане борбе за случај оружаног напада (гарантовано чланом 51 Повеље Уједињених нација),
- обезбеђење одбрамбеног карактера одбрамбеног система,
- организовање оружане силе као фактора одбијања агресије и других недозвољених аката против безбедности земље, способног за пружање оружаног отпора у случају агресије,
- организовање одбране ради целовите заштите суверенитета ваздушног простора и за превентивну употребу у случају агресије треће земље – установљавање уједначеног поступања при употреби оружане силе.

Политичка одбрамбена стратегија Републике Македоније заснива се на следећим основним постулатима:

- одвраћање агресије,
- одбрана земље за случај агресије,
- уједначавање и усаглашавање у процесу међународне сарадње на подручју одбране.

У сагласности са могућностима земље и потписаним међународним споразумима и уговорима, Република Македонија одржава одбрамбени потенцијал и борбену готовост своје оружане сile, која треба да делује као фактор одвраћања од потенцијалне агресије.

Према члану 123. Устава Републике Македоније, нико у држави нема право да објави капитулацију. Зато је цео одбрамбени систем Републике Македоније, у основи, усмерен на отпор потенцијалном агресору и то уз употребу оружане сile и за вођење одбрамбеног рата на целио територији Републике. У складу са овим циљем, одбрамбеним системом се остварује задатак да обезбеди услове за функционисање свих државних органа и установа укључених у колективни систем одбране и безбедности ради заштите независности и суверености земље. Начин на који Република Македонија може да обезбеди гаранције за властиту безбедност јесте укључивање у колективне системе безбедности и одбране. Отуда се прокламује увођење ових колективних система и опредељење за активно учествовање у њима, као и у процесима сарадње са тзв. новом безбедносном архитектуром заснованом на НАТО, ОЕБС-у и Савету Европе.

Ради извршавања ових принципа и испуњења стратешких циљева, одбрамбени систем Републике Македоније заокружен је у виду мирнодопске и војне организације, кроз суштинске циљеве развоја, оспособљавања и употребе оружане сile, као и кроз целокупну цивилну контролу и управљање њима. Отуда, одбрамбени систем закружује цели одбрамбени потенцијал земље, који укључује грађане, државне власти, оружану силу, цивилну заштиту, тела локалне самоуправе, организације са јавним овлашћењима и све друге субјекте од посебног значаја за одбрану. Претпоставке за успешну одбрану стварају се пре свега у мирнодопским условима. То се у првом реду односи на припрему функционисања државних власти, обуку и припремање оружане сile и њено распоређивање на територији Републике Македоније, припремање јавних институција и органа локалне самоуправе, припремање цивилног становништва и учествовање у заједничким вежбама и другим облицима сарадње са земљама чланицама Партнерства за мир и Алијансе.

Национално командно уређење

Права и обавезе грађана, надлежности државних органа у погледу одбране и поступак организовања одбране Републике Македоније регулисани су Уставом, Законом о одбрани. Према томе, законодавна надлежност препуштена је законодавној власти, док је управљање одбраном стављено у надлежност извршној власти. Командовање оружаном силом засновано је на принципу јединствености командовања при употреби сile и средстава, на једностарешинству и обавези извршавања одлука и наредби претпостављеног.

Врховни командант оружане сile је председник Републике Македоније.

Председник Републике је надлежан за доношење посебног одбрамбеног плана и стратегије, доношење одлука о спровођењу борбене готовости и одобравање организацијско-формацијске структуре Армије, доношење докумената који се тичу развоја и одлучивање о проглашењу мобилизације и слично.

Председник председава Саветом за безбедност Републике Македоније. Овај савет је задужен да разматра сва питања повезана са безбедношћу и одбраном Републике Македоније и да даје одговарајуће предлоге Собрању и Влади.

Собрање (парламент) Републике Македоније остварује контролу Владе у погледу остваривања њених компетенција у погледу одбране, доноси одлуке о проглашењу ратног стања или непосредне ратне опасности, проглашава стање војне готовости и мира и доноси војни буџет. Сличне одговорности има и скупштинска комисија за одбрану и безбедност.

Влада Републике Македоније има надлежности у погледу доношења предлога одбрамбеног плана, предлога буџета одбране и другог.

Министарство одбране припрема одбрамбену стратегију, израђује процену могућих ризика и опасности, одговорно је за одбрамбени систем, обуку и стање готовости оружане сile, за њену опремљеност и развој, ангажује се код предлагања буџета одбране и слично.

Устав Републике Македоније из 1991. године садржи одредбе у којима се као право и дужност сваког грађанина сматра одбрана Републике Македоније (члан 28). То право и дужност конкретизује се правним прописима. У оквиру дела о организацији државних власти по члану 68. парламенту државе (Собрању) даје се у надлежност да одлучује о рату и миру, о границама и о удруžивању Републике са другим државама. Председник Републике је истовремено и председник националног Савета за безбедност (чл. 84–86. Устава).

Уставнopravne основе система одбране детаљније су регулисане у VII одељку Устава (чл. 122–128). У члану 122. наглашава се улога Армије као оружаних снага које су задужене да штите територијални

интегритет и независност Републике. Истовремено, по члану 123, нико нема право да призна окупацију Републике Македоније (у целини или делимично). Члановима 124. и 125. прописује се начин одлучивања о ратној опасности, проглашењу ратног стања, односно о проглашењу ванредног стања због природних катастрофа или епидемије. Такође, у члановима 126–128. прописује се начин функционисања државних власти за случај ратног стања.

Уставне одредбе су основа поједињих закона којима се регулише право на одбрану.

Операционализација уставних одредби извршена је Законом о одбрани¹⁷. Законом је одређено у члану 1. да се „одбрана Републике организује као систем одбране независности и територијалног интегритета Републике Македоније“. Ову функцију остварују грађани, а организује је државна власт и оружане снаге у виду Армије Републике Македоније. У остваривању одбрамбене функције учествују и јавне установе, предузећа, службе и локална самоуправа. Већ у првим члановима наглашено је да се одбрана Републике може остваривати и сарадњом у колективним системима за безбедност и одбрану којима је приступила Република Македонија, но у сваком случају у сагласности са Уставом, законима, Стратегијом одбране, другим документима и ратификованим међународним споразумима.

У Закону о одбрани у оквиру друге главе прописана су права и дужности грађана да учествују у одбрани државе. Чланом 2. прописана су њихова права и дужности:

- 1) да извршавају војну обавезу,
- 2) да учествују у цивилној заштити,
- 3) да извршавају радну и материјалну обавезу.

Законом су, такође, детаљно предвиђени начини извршавања ових прописаних обавеза у посебним главама. Примера ради, у оквиру главе пете која регулише војну обавезу предвиђена је и могућност служења тзв. цивилног војног рока.

У четвртој глави, којом се регулише статус Армије Републике Македоније (чланови 22–49), прописано је да је Армија оружана сила грађана Републике која има сталан и резервни састав, а организује се у јединице, команде, штабове и установе. Армија се састоји од видова (копнене војске, противвоздушне одбране и војног ваздухопловства), а видови се сastoјe од родова и служби. У оквиру ове главе су детаљно регулисане надлежности и овлашћења Генералштаба Армије Републике Македоније, као највишег стручног тела у Министарству одбране задуженог за организовање и командовање Армијом. Такође је чланом 25. прописан однос између Генералштаба и Министарства одбране, а чланом 26. нарочита овлашћења и задаци Генералштаба у остварењу

¹⁷ Законот за одбрана („Службен весник на РМ“ бр. 42 од 1. јуна 2001. године).

своје основне функције. У оквиру ове главе нарочите одредбе односе се на командовање Армијом, њену попуну, мобилизацију и материјално обезбеђење.

Други закон који регулише поједиње аспекте одбране јесте Закон о служби у Армији Републике Македоније¹⁸. Овим Законом се регулишу односи између државе и запослених лица у Армији (заснивање, гашење и престанак службе у Армији, посебна права, дужности и обавезе војних лица – нарочито службене оцене, унапређења и чинови војних лица, као и статус цивилних лица на служби у Армији). У оквиру специфичних радних односа у Армији регулишу се и одсуства, постављења, премештаји, радно време, систем плате и надокнаде као и стамбено обезбеђење. Закон садржи и одредбе које се односе на здравствenu и физичку способност војних лица за вршење професионалне службе (нарочито у погледу војних пилота, ваздухопловно-техничког персонала, падобранаца и ронилаца). Такође се предвиђају обавезе усавршавања по завршеном школовању.

Сарадња са Северноатлантском алијансом

Сарадња Републике Македоније са НАТО-ом одвија се на основу два документа:

- Одлуке Собрања о ступању Републике Македоније у чланство НАТО-а (донета је 23. децембра 1993. године) и
- Годишњег Националног програма за чланство Републике Македоније у НАТО-у (за 2003-2004. годину), донетог октобра 2003. године.

Одлука о ступању Републике Македоније у чланство НАТО-а из 1993. године темељи се на члану 121. Устава Републике Македоније. На основу одлуке Парламента, овлашћен је председник Републике Македоније да поднесе молбу за пријем Републике Македоније у НАТО.

Годишњи национални програм за чланство Републике Македоније у НАТО (за 2003-2004. годину) је један у низу годишњих националних програма рађених по захтевима НАТО-а. Он се темељи на августу 1998. године усвојеној Белој књизи одбране Републике Македоније и на Стратегији одбране¹⁹. Бела књига одбране одређује, у складу са дефинисаном улогом Републике Македоније у новом миленијуму, безбедносну и одбрамбену политику Републике, разматра проблеме одбране у транзицији, тешкоће буџетског финансирања и трансформације Армије Републике Македоније.

¹⁸ Закон за служба во Армијата на Република Македонија (пречишћени текст доступан на сајту македонског Министарства одбране на адреси: <http://www.morm.gov.mk>).

¹⁹ Политички оквири ове стратегије усвојени су октобра 2003. године под називом Стратешко одбрамбени преглед (доступно на сајту Министарства одбране Републике Македоније).

У оквиру Стратегије одбране усвојене октобра 2003. године заузети су политички ставови у погледу стања у окружењу (опасности и перспективе), разматрани су вредности и интереси и у трећем делу, функција одбране (систем одбране и реформа Армије). Изражено је чврсто опредељење за укључивање државе у састав НАТО-а, Партнерства за мир, уз неговање добросуседских односа и јачања безбедности у региону. У том циљу се у Стратегији, у погледу система одбране, наглашава потреба његове трансформације и преструктуирања на основу норми и стандарда НАТО-а.

Нарочиту улогу за остваривање ове трансформације има Савет за одбрану и извршина власт (Влада, односно Министарство за одбрану и други органи државне управе). Посебно се наглашава значај демократске контроле оружаних снага, што делом треба да се омогући и кроз већи увид јавности у активности система одбране. Посебна пажња се посвећује реформи система одбране, нарочито Армије у складу са стандардима НАТО-а. Тежиште у Стратегији је постављено на стварање мале, оперативне Армије, која би била високо професионална, добро обучена и оспособљена за сарадњу са НАТО-ом.

Годишњи национални програм за чланство Републике Македоније у НАТО (2003-2004) садржи четири дела:

- безбедносну политику,
- одбрамбену политику,
- приоритет реформе за посматрани период,
- финансијска питања и алокацију буџета одбране.

У оквиру безбедносне политике Програм се позива на прихватавање концепта безбедности разрађеног у Стратегијском концепту Алијансе и у Националној концепцији безбедности и одбране Македоније²⁰. У оквиру Националне концепције детаљније су анализирани интереси Републике Македоније, као и безбедносно окружење (положај Македоније, међународно окружење, безбедносне могућности и безбедносни ризици и опасности). У трећем делу Националне концепције утврђене су политичке смернице безбедности (циљеви и инструменти за остварење тих циљева у областима спољне политике, економске политике, одбрамбене политике, политике унутрашње безбедности и заштите животне средине, а такође и домену управљања кризним ситуацијама). Четврти део Националне концепције односи се на одбрану и у њему су садржани детаљни прикази основа и праваца развоја система одбране.

На основу Националне концепције донето је неколико основних политичких одлука од којих су најважније опредељење за пуноправно укључивање и истрајавање на реформи одбране и имплементацији одговарајућих стандарда, не само ради циљева заштите земље у рату, него

²⁰ Националну концепцију је усвојило Собрање 11. јуна 2003. године.

и за остваривање безбедносних задатака у кризним ситуацијама и за постизање веће безбедности у региону.

У делу под називом „Одбрамбена политика”, наглашава се да су политичка определења у погледу те политике већ одобрена од Владе Републике Македоније 2003. године. Она су израђена у Стратегији одбране у којој је потцртано да ће се закључно са фебруаром 2004. године направити целовити пресек стања у одбрамбеном сектору. Овај документ је био доступан јавности и све владине и невладине институције имале су прилику да се изјасне о овом документу. У Стратегији одбране дефинисани су основни принципи одбрамбене мисије (који се у првом реду односе на напуштање територијалне одбране, осавремењивање и промену организације Армије ради њеног прилагођавања новој улози у оквиру Алијансе, уз јасно изражено настојање да се оружана сила подвргне цивилној контроли власти). У Стратегији је јасно дошло до изражавања настојања да се Армија Републике Македоније организује као мала, али флексибилна и мобилна оружана сила, у којој ће окlopна, механизована и артиљеријска способност да се редуцира, док ће се развијати јединице за специјалне операције. На основу одговарајуће наредбе министра одбране и Програма за реализацију закључака Стратегије требало би да уследи ревизија одбрамбених планова и програма, те да се најкасније до 30. новембра 2003. године усвоји предлог за оптималну и комплетну структуру снага и сагледају трошкови за даљу реформу.

Као приоритет реформе у току 2003-2004. године наводи се редукција људства, успостављање потребне структуре и израда планова за дугорочни развој Армије (чему претходи периодична стратешка анализа и ревизија структуре и капацитета Армије која треба да буде готова до 30. новембра 2003. године). У том смислу од значаја је анализа исплатљивости одбрамбеног сектора и алокације ресурса представа из одбрамбеног буџета (у складу са стандардима НАТО) у циљу да се обезбеди више фондова из којих ће се финансирати модернизација и развој, обука, војне вежбе, операције и оперативне способности, животни стандард припадника Армије итд. Децентрализација буџетских фондова при јединицама и командама треба да је учињена до прве половине 2004. године.

У четвртом делу се детаљније разматрају финансијска питања и алокација одбрамбеног буџета. Планира се да одбрамбени буџет остане у оквирима 2,3-2,6% од бруто националног производа. Предвиђена алокација представа треба да се изврши до 2007. године у погледу трошкова који се односе на персонал (што укључује трошкове за исхрану, одевање, обућу и слично, трошкове одржавања опреме, инфраструктуре и инфраструктурне трошкове који би се свели на 65-70% од расположивог буџета). При томе, укупни трошкови за персонал не би смели да пређу 50% расположивог буџета. За обуку и вежбе и одржање гото-

вости, опремање, модернизацију, обезбеђење квалитета живота и развој опреме и инфраструктуре предвиђено је да се алоцира 30–35% од расположивих средстава.

До краја 2004. године планирано је да се комплетира процена задатака Армије, структура снага и опреме, тако да би се омогућила целовита имплементација система вишегодишњег планирања, програмирања и буџетирања (за периоде од 5 и 10 година).

РЕПУБЛИКА БУГАРСКА – ПУТ КА СЕВЕРНОАТЛАНТСКИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА

Историјски осврт

Историјски развој бугарских оружаних снага отпочиње практично тренутком доласка на Балканско полуострво крајем седмог века нове ере. Номадска племена под вођством Аспарука без војних сукоба извојевала су споразум са византијским царем Јустинијаном II о мирном насељавању, запоседању обрадиве земље и плаћању извесног пореза тада моћном Константинополису. Ипак, војска је остала не само као гарант мира, већ и као део номадске традиције из доба живота на северним обалама Црног мора и у сливу Волге. Даља историја добро нам је позната захваљујући раду Ђирила и Методија који су културно заосталим племенима донели глагољицу, да би цар Борис I крајем деветог века примио хришћанство. Доцније, Бугарска се војно сукобљавала са Византијом (XI век) и Турском (XIV век) и у оба случаја губила битке против далеко моћнијег непријатеља. Нову шансу кроз признату аутономију Бугарска добија 1878. године. Следе Балкански и Први светски рат из којих Бугарска излази као поражена страна што је узроковало нагло погоршање привредне и социјалне ситуације. Јачање комунистичке партије није утицало на одлуку цара Бориса III да се приклони Трећем рајху.

Ера комунистичке владавине почиње 9. септембра 1944. године проглашењем Народне Републике Бугарске под вођством Георги Димитрова и великим утицајем СССР-а. Димитрова на „трону“, замењује 1954. године Тодор Живков, Сталјинов ученик, који је своје аспирације ка неограниченој власти посебно исказао кроз Устав из 1971. године. Социјална, али пре свега економска криза, кулминирале су 1989. године када је Живков збачен и стављен у кућни притвор, да би нова ера била исказана кроз лик првог демократски изабраног премијера Андреја Луканова и председника Петра Младенова.

Уставне основе система одбране

Тренутно је на снази Устав Републике Бугарске усвојен 12. јула 1991. године. Бугарска је дефинисана као демократска, парламентарна